

СКРОМНІСТЬ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ВІКТОРІАНСЬКОЇ ЕПОХИ

В.О. Турченко, канд. філол. наук (Харків)

Стаття присвячена дослідженню вікторіанської чесноти *скромність*. Вікторіанська мораль висуває *скромність* на перший план серед інших чеснот епохи і пов'язує її в основному з оцінкою жінки. *Скромність* визначають як моральну якість; з погляду моралі її тлумачать як зовнішній прояв внутрішньої чистоти і покірності.

Ключові слова: вікторіанська епоха, мораль, скромність, чеснота.

Турченко В.А. Скромность в языковой картине мира викторианской эпохи. Статья посвящена изучению викторианского добродетеля *скромность*. Викторианская мораль выдвигает *скромность* на первый план среди других добродетелей эпохи, связывая ее в основном с оценкой женщины. *Скромность* определяют как моральное качество; с точки зрения морали ее трактуют как внешнее выражение внутренней чистоты и покорности.

Ключевые слова: викторианская эпоха, добродетель, мораль, скромность.

Turchenko V.O. Modesty in the Linguistic Worldview of the Victorian Epoch. The article focuses on the Victorian virtue *modesty*. Victorian morality distinguishes *modesty* among other virtues of the epoch; *modesty* is mainly connected with the woman's estimation. *Modesty* is determined as a moral quality; as far as the morality is concerned *modesty* is interpreted as an external manifestation of internal purity and humbleness.

Key words: modesty, virtue, Victorian epoch, morality.

Правління королеви Вікторії стало знаковим не лише в історії Англії. Моральні засади, що сформувалися в суспільстві протягом вікторіанської доби, вплинули не тільки на розвиток самої країни, а й призвели до певних моральних змін у суспільстві цілої Європи XIX-XX ст. Перш за все це стосувалося культурного та морального розвитку суспільства, поряд із змінами у самооцінці особистості. Вікторіанське суспільство виробило власну систему ціннісно-життєвих орієнтацій, що найбільшою мірою відповідали духу самозбереження і потребам людини. Основні риси вікторіанської повсякденності – стійкість, повторюваність, консервативність, неминучість появи стандарту і стереотипності [3, с. 44].

За об'єкт дослідження обрано чесноту *скромність* у вікторіанській мовній картині світу, а предметом є встановлення мовних / мовленнєвих проявів природи та моральних норм, що визначають

чесноту *скромність* цієї доби. Мета нашої розвідки – встановлення місця чесноти *скромність* поміж інших чеснот в англійській картині світу вікторіанської епохи.

Проблема дослідження цінностей повсякденної культури вікторіанства пов'язана з аналізом сутності й особливостей становлення ціннісних орієнтацій і норм поведінки середнього класу Великої Британії XIX ст. Найголовнішою чеснотою вікторіанця, яка визначає спосіб його життя і взаємодію з іншими членами суспільства, є моральність [5; 8]. Доброчесність скромності у вікторіанській картині світу має подвійну природу: у світському сегменті її визначають моральні норми епохи, що вкорінені в релігійному сегменті картини світу. Сукупно *скромність* визначають як «самопізнання, самокритику, аксіологічну самодостатність – а тим самим як істинний початок мудрості <...>, перетворення усвідомлення власної нецінності

у визнання моральної цінності іншого» [1, с. 442]. Отже, важлива ознака *скромності* – її вияв лише «у ставленні до іншого» [там само, с. 443]:

But I am a modest man and I would welcome a second opinion from the Minister: does he agree or does he disagree? (BNC)

Так, зовнішні прояви внутрішніх чистоти й покірливості спрямовані на створення людиною уявлення про себе в інших: у випадку чистоти йдеться про те, як презентація себе чи інших може спокусити оточуючих, у випадку смиренності – про необхідність бути чесним із самим собою та оточуючими, «пам'ятати своє місце і свою істинну вартість» [8, с. 8]:

“indecent” material which merely embarrasses the sexual modesty of ordinary people (BNC)

У християнській свідомості лексема *modesty* активує, головним чином, значення «стриманість у рухах тіла» і «стриманість у вбранні та прикрасах» [там само, с. 9], в той час як покірливість виражається у доречності поведінки та одягу, їхній відповідності громадській позиції людини, її соціальному оточенню, роду діяльності, конкретній ситуації тощо:

With Rupinder's modesty threatened by hordes of lower-caste villagers, Mrs. Puri had eventually realized where her duty lay (BNC).

Отже, у найбільш узагальненому вигляді добродесність і, зокрема, *скромність* у картині світу виражаються у добропорядності [12, с. 118] – характеристиці особистості, що свідчить про її відповідність обов'язкам, покладеним на неї її статусом у суспільстві: разом із гідністю добропорядність вимагає, щоб індивід з доброї волі став через свою діяльність, старанність і вміння одним із членів громадянського суспільства, а також здобував цим визнання у своєму уявленні та в уявленні інших [2, с. 245].

Традиції є важливою частиною ритуального аспекту вікторіанської культури. Вікторіанську епоху вважають «одним з найвидатніших періодів для винаходу традицій», і зазначають, що багато сучасних традицій були створені в XIX ст. [11]. Ці традиції відображають масові, емпірично ство-

рені уявлення, пристрасті, моральні ідеали і недоліки вікторіанства, одночасно даючи змогу побачити глибинні пласти картини світу тієї доби.

Зокрема, один з ритуалів, що запровадила королева Вікторія – правила чаювання («Tea Moralities»). Етикет обіду теж був строго регламентований у вікторіанську епоху. «Englishness» істинного джентльмена виявлялася в його поведінці за столом. Необхідно було знати ряд приватних правил, які підкреслювали особливості поведінки справжніх леді та джентльменів. Наприклад: під час застілля дотримувалися звичаю так званого *segregation of sexes*: по закінченні трапези жінки вставали й виходили, а чоловіки залишалися викурити сигару, випити скляночку портвейну і порозмовляти [9]. Порушення ритуалу застілля засуджували всі присутні:

They can't sit over their wine, they can't play at whist, and they can't pay a lady a compliment. Mr. Hartright was no exception to the general rule. Otherwise, even in those early days and on that short acquaintance, he struck me as being a modest and gentlemanlike young man. (W. Collins)

Естетичні вподобання вікторіанців щодо моди продиктовані соціальними нормами та морально-етичними поглядами. Так, наявність капелюха й серветки стають символами респектабельності й достоїнності чоловіка, дають змогу кваліфікувати його як джентльмена; а рукавички й капелюшок жінки символізують «її порядність і скромність, як і належить справжній леді, і навпаки, їхня відсутність є ознакою непристойності» [5]. Отже, капелюшка не знімають ні дівчата, ні літні жінки, навіть, у приміщенні:

... she sat down, in her modest little bonnet, to her work, and was quietly busy on it directly (Ch. Dickens)

У вікторіанську епоху одяг, відповідно до вимоги *скромності*, має засвідчувати суспільний стан людини, її культурну належність, відповідати погодним умовам, конкретному заняттю [8, с. 28–30] і головне – статі людини (Deuteronomy 22:5) [13]: одяг жінки має бути жіночим, щоб відображувати

її жіночність; одяг чоловіка має бути чоловічим, щоб відображувати в ньому чоловіче [8, с. 30]:

<...> instructs his female pupils in ladylike behaviour, modesty, charm and attractive appearance (BNC)

Вбрання вважали надзвичайно важливим засобом досягнення чесноти *скромності*, оскільки воно слугувало захистом як власної моральної чистоти, так і її збереженню в інших: коли вживають слово *modesty*, майже завжди мають на увазі те, як людина, головним чином жінка, одягнута [8, с. 23]:

She had her underclothing beneath, of course, and the expensive silk was of such a luxuriously close weave that there was nothing immodest about the outfit (BNC)

Так само й зачіска має відповідати статі: довге волосся у жінки «*is a glory to her <...> because her hair has been given her as a covering*» (1 Corinthians 11:14–15) [13]. Довге волосся у жінки, за релігійними уявленнями, слугує природним покриттям, що засвідчує її покору чоловіку (1 Corinthians 11:5) [13], коротке волосся чоловіка символізує силу [8, с. 35–36], покладену на нього патріархальними принципами християнства:

Shy and modest, Pauline Ashley says only: «I just do what a wife has to» (BNC)

У вікторіанську епоху настанови моралі заповідали як оголенню окремих частин тіла, демонстрації їхніх форм, так і простому привертанню до них зайвої уваги, вказує Д. Гудмен [8, с. 25–28], набуває особливої, навіть гіпертрофованої значущості, що межує із ханжеством. Тож у вікторіанській культурі специфічно розуміють «соціальне тіло», коли тілесність і чуттєвість були під забороною, аж до жорстоких гонінь. Чоловіки й жінки зобов'язані були забути, що у них є тіло. Єдиними ділянками поверхні тіла, які дозволяли відкривати, були кисті рук і обличчя. Вийшовши на вулицю, чоловіка без високого комірка, що стоїть, і краватки, жінку без рукавичок вважали фактично оголеними. Такі заборони виконували необхідну соціальну функцію: вони відокремлювали вищий і середній класи від соціальних низів [3, с. 38]:

But most of gowns would have a neck that was quite high; modesty was getting to be a really important factor, so we're covered from head to toe (BNC)

Вікторіанська доба, як зазначає Ф. Додд, формує основи етики, які стали кодексом поведінки «істинного» англійця, справжнього джентльмена. Він являв собою «базисний тип особистості», який має відбиток основних цінностей культури у формах свого світосприйняття, поведінки і мислення, а «леді» була доповненням, свого роду, його жіночим двійником за своїм соціальним станом, системою цінностей і нормами поведінки» [7]:

Girls should be quiet and modest (J. Austin)

Вікторіанська мораль висуває *скромність* на перший план серед інших чеснот і пов'язує її, головним чином, з оцінкою жінки. В етичній свідомості англійців засобами досягнення чесноти *скромності* є добродіє вбрання та поведінка [8], причому кодифіковані релігійні вимоги до них, залишаючись гранично суворими для монахів і духовенства, є, однак, порівняно помірними для мирян [12, с. 409]:

The obligation of modesty is on both men and women; men are also required to dress and behave in a modest way (BNC)

У формуванні вікторіанської моралі повсякденного життя особливу увагу привертає гендерна проблематика. У той час саме у Великобританії зароджується феміністський рух, а спосіб життя жінки стає однією з найбільш гострих проблем суспільства. На думку Р. Теннехілла, вікторіанське святенництво призводило до високої жіночої смертності, тому що всі лікарі в ті часи були чоловіками, а протиприродна система моральних умовностей робила огляд хворої лікарем-чоловіком непристойним. Ханжеські табу призводили до появи ефемізмів: замість *pregnant* тільки – *in interesting situation* або *in happy waiting* і т.д. [6], а лексема *love* була цілком табуованою.

Навпаки, вікторіанська мораль чоловіків формує характер і манери істинного джентльмена, які втілюють персонажі романів Е. Троллопа, Р. Браунінг, С. Гаскелл і т. ін. Вікторіанський джентль-

мен прославився завдяки своїм високим моральним якостям: був «законослухняним, прекрасним сім'янином, поважав порядок, його будинок – фортеця, він усіма шанований член суспільства, що ратує про благо сусідів, стоїть горою за моральність і є гонителем пороку». Спілкування з ним комфортне й зручне, він піклується про оточуючих. За будь-яких обставин він повинен демонструвати душевну мужність і самовладання, придушення своїх почуттів, лояльність і вірність, чемність [3, с. 35].

На думку істориків, «вікторіанські чесноти (virtues) не були ні класичними, ні християнськими; вони були більш «домашніми (domesticated)», ніж перші і більш світськими, ніж другі. Але вони були «чеснотами», як їх розуміли вікторіанці – не цінностями в нашому розумінні» [10, с. 12]. Тож найбільш підходящим місцем для жінки з буржуазної сім'ї залишалося домашнє вогнище [11].

Традиційна концепція жіночності, розроблена у другій половині XIX ст., робила жінку свого роду власністю чоловіка, прикрасою його будинку, скромним «ангелом у домі». Вона сама не могла змінити свого соціального становища, їй залишалося приймати з вдячністю те, що пропонували чоловіки. У кожному вікторіанському романі обов'язково присутня вдячна бідна родичка. Незважаючи на нерівне становище, головні ціннісні орієнтації у повсякденній моралі жінок середніх класів – це щирість, природність, *скромність* [3]. Жінка уособлювала невинність і добросердність, які роззброювали недоброзичливість і давали їй загальну повагу і любов. Жіночі манери представниць усіх соціальних груп припускали, що жінка створює сприятливу атмосферу, яка приваблює всіх і робить спілкування з нею невимушеним:

I was agreeably surprised to find that Littimer was not there, and that we were attended by a modest little parlour-maid, with blueribbons in her cap, whose eye it was much more pleasant, and much less disconcerting, to catch by accident, than the eye of that respectable man (Ch. Dickens).

Одним з важливих компонентів моралі джентльмена є його ставлення до жінки. Головними ціннос-

тями в жінці для нього були чеснота, невинність, *скромність*, покірність, м'якість, ніжність, благородство. Краса жінки в цьому списку є останнім пунктом. Для нього жінка – лише міцний тил, який забезпечить йому відпочинок у спокійній, затишній обстановці. Таким чином, жінка і дружина для джентльмена є синонімами. Дружина супроводжувала джентльмена у виїздах, приймала в будинку його друзів, підтримуючи його репутацію, народжувала йому дітей і т. ін., тобто вона повністю жила його життям і задля нього.

Водночас, поняття мезальянсу у цю добу було доведено до абсурду, а відкриті прояви симпатії між чоловіком і жінкою було категорично заборонено [9]. Залицання склалися з ритуальних бесід і символічних жестів; наприклад, знаком приязні був милостивий дозвіл молодому чоловіку нести молитовник юної леді після повернення з недільної служби. Дівчина, що на хвилину залишилася в приміщенні наодинці із чоловіком, який не мав щодо неї офіційно оголошених намірів, вважалася скомпрометованою.

Сказане вище дозволяє визначити *скромність* у морально-етичному аспекті як форму усвідомлення особистістю своїх обов'язків перед собою й суспільством, моральну якість, що характеризує людину з погляду її ставлення до себе та оточуючих і виявляється у невизнанні людиною своїх переваг, гідності і самодостатності, у дотриманні моральної чистоти у сексуальній сфері. *Скромність* у світському сегменті мовної картини світу англійців укорінена у релігійному сегменті картини світу, де її тлумачать як зовнішній прояв внутрішньої чистоти й покірливості християнина. У буденній свідомості вікторіанців *скромність* зведена до відповідності вимогам поведінки, стриманості у рухах тіла, вбранні і прикрасах тощо.

Порівняння англійських та українських афористичних одиниць на позначення *скромності* обираємо за перспективу подальшої наукової розвідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гартман Н. Этика / Н. Гартман. – СПб. : Владимир Даль, 2002. – 708 с. 2. Гегель Г.В.Ф. Философия права / Г.В.Ф. Гегель ; [пер. с нем.]. – М. : Мысль,

1990. – 526 с. 3. Зброжек Е.В. Викторианство в контексте культуры повседневности / Е.В. Зброжек // Известия Урал. гос. ун-та. Сер. «Гуманит. науки». – 2005. – Вып. 9, № 35. – С. 28–44. 4. Крюков Д.В. Социолінгвістическіє характєрістїкї пісем англїєскїє арістократїє Вікторїанскїє епохї : автореф. дис. на соїсканїє учен. степенї канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Теорїя язька» / Крюков Дмитрїє Владїмїровїч. – Волгоград, 2001. – 21 с. 5. Левїшенко М.С. Лїнгвокультурні особлівостї пізньюго вікторїанськю дискурсу (на матеріалї англумовної художньої прозї кїнця ХІХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / М.С. Левїшенко. – Херсон, 2011. – 20 с. 6. Тэннехилл Р. Секс в истории: девятнадцатый век [Электронный ресурс] / Р. Тэннехилл. – Режим доступа : <http://www.follow.ru/article/306/3>. 7. Dodd F. Englishness and the national culture / F. Dodd // Representing the Nation: A Reader. Histories, heritage and museums ; [ed. by David Boswell and Jessica

Evans]. – N. Y., 1999. – P. 87–103. 8. Goodman D.P. The Modesty Handbook / D.P. Goodman. – Martinsville : Goretti Publications, 2006. – 74 p. 9. Handler R. Jane Austen and the Fiction Culture: An Essay on the Narration of Social Realities / R. Handler, D. Segal. – Tucson : The University of Arisona Press, 1990. – 175 p. 10. Himmelfarb G. The De-moralization of Society: From Victorian Virtues to Modern Values / G. Himmelfarb. – L. : IEA Health and Welfare Unit, 1995. – 314 p. 11. Hobsbaum E. Mass-producing traditions: Europe, 1870 – 1914 / E. Hobsbaum // Representing the Nation: A Reader. Histories, heritage and museums [ed. by D. Boswell, J. Evans]. – N.Y. : Routledge, 1999. – P. 61–69.

ДОВІДНИКИ

12. Этика: Энциклопедический словарь / [под ред. Р.Г. Апресяна и А.А. Гусейнова]. – М. : Гардарики, 2001. – 671 с. 13. The Holy Bible. King James Version [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kingj bible.com/genesis/1.htm>.